
МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА» В 11 КЛАСІ

1. Мета і завдання курсу в контексті компетентнісного підходу.
2. Специфіка профільної освіти у старшій школі.
3. Зміст і структура курсу для 11 класу та варіативність навчальних програм.
4. Виховний потенціал курсу, зв'язок з іншими предметами та позакласною і самостійною роботою.
5. Система запитань і завдань різних типів і рівнів складності.
6. Профорієнтаційний вектор профільної освіти і систематика завдань-випробувань.
7. Дидактичний комплект.

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Акцентуємо відмінності, характерні для тлумачення мети і завдань курсу порівняно з попереднім викладанням предметів мистецтва у школі. Зазначимо, що традиційно мета художньої освіти й виховання визначалася в душі суто просвітницьких ідеалів — «формування естетичної культури учнів», хоча на практиці це формування зводилося насамперед до опанування учнями певного обсягу художніх знань і набуття відповідних умінь. У сучасних умовах це положення не спростовується, але потребує суттєвого уточнення. Термін «формування» відбиває односторонній рух від учителя до учнів і не виявляє важливі синергетичні закономірності художньо-педагогічної діяльності, коли учень стає суб'єктом власного навчання і розвитку (самопізнання, самоорганізації, самооцінки). А цього можна реально досягти, лише застосовуючи положення педагогіки співробітництва (суб'єкт-суб'єктної взаємодії, діалогової стратегії навчання).

Поняття художньої та естетичної культури в сучасних умовах також набуває багатограннішого тлумачення і розглядається в контексті феномену культуротворчості. Дедалі більше ми усвідомлюємо, що кожна особистість — не лише спадкоємець і пасивний споживач художньої культури, вона водночас і її творець. Мистецтво, як відомо, стимулює загальний і естетичний розвиток людини, позитивно впливаючи на її творчий потенціал. Воно активізує образно-асоціативне мислення і здатність до інтерпретації, рефлексії, емпатії, що є не менш важливими характеристиками особистісного становлення, ніж знання

та ерудиція. Отже, суттєвим нюансом формулювання мети став її когнітивно-аксіологічний аспект, важливий для виховання ціннісних орієнтацій, естетичного ставлення учнів до мистецтва та дійсності як складників світогляду. Також у процесі цілепокладання раніше не враховувалися потреби в розвитку компетентнісної сфери особистості. Сучасна спрямована мистецька освіта суттєво збагачує класичні підходи — інформаційний і діяльнісний, виокремлює як пріоритетний компетентнісний підхід.

Отже, **мета** вивчення художньої культури в загальноосвітніх навчальних закладах згідно з настановами програми полягає в особистісному художньо-естетичному розвитку учнів, формуванні в них світоглядних орієнтацій і компетенцій у сфері художньої культури, вихованні потреби творчої самореалізації та духовного самовдосконалення у процесі опанування цінностей української та зарубіжної культурно-мистецької спадщини.

Курс «Художня культура» покликаний виконати такі головні **завдання**:

- збагачення емоційно-естетичного досвіду учнів під час сприймання, інтерпретації й оцінювання творів мистецтва та практичної художньої діяльності, формування культури почуттів, пробудження особистісно-позитивного ставлення до мистецьких цінностей;
- формування у школярів системи художніх знань і уявлень; досвіду сприймання та інтерпретації творів мистецтва різних видів, жанрів, стилів і напрямів, типів культури; здатності висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки, судження, оцінки, використовуючи відповідні поняття і терміни; уміння брати участь у діалозі (полілозі) культури;
- опанування учнями художньо-практичних умінь і навичок, формування комплексу художніх компетенцій, що забезпечують здатність керуватися набутими знаннями та вміннями в самостійній діяльності, у процесі самоосвіти;
- виховання культури міжнаціонального спілкування через вивчення художніх традицій народів різних країн, ціннісних орієнтацій особистості у сфері мистецтва, художніх інтересів, смаків і потреб; розвиток загальних і художніх здібностей, асоціативно-образного мислення, творчого потенціалу;
- розуміння учнями зв'язків мистецтва з природним, соціальним і культурним середовищем життєдіяльності людини, усвідомлення власної причетності до художніх традицій свого народу з одночасним розумінням особливостей інших національних картин світу.

Таким чином, визначення мети мистецької освіти як детермінанти художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітньої школи набуває особистісно орієнтованого звучання, хоча й виглядає досить розширеним і деталізованим.

Кінцевим результатом навчання учнів у школі має стати не тільки система художніх знань і умінь, на що традиційно спрямовувалась мистецька освіта

авторитарного типу, а також система особистісних художньо-естетичних цінностей і комплексу ключових, міжпредметних і предметних *компетентностей* – важливих складників естетично розвиненої особистості, що полягає в її здатності керуватися набутими художніми знаннями й уміннями, готовності використовувати отриманий досвід у самостійній практичній художньо-творчій діяльності згідно з загальнолюдськими естетичними цінностями та власними світоглядними позиціями, естетичними смаками. Вектор освіти й виховання має спрямовуватись у площину цінностей особистісного розвитку школярів на основі виявлення художніх здібностей, формування різнобічних естетичних інтересів і потреб, становлення в кінцевому підсумку творчої індивідуальності кожного учня.

2. СПЕЦИФІКА ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Нова редакція Концепції профільного навчання в старшій загальноосвітній школі затверджена наказом МОН № 854 від 11.09.2009 року. Відповідно до цієї концепції старша школа має функціонувати як профільна, що створюватиме сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування в них професійних орієнтацій, готовності до вибору майбутньої професії.

Профільне навчання в 10–11-х класах здійснюється за шістьма напрямами: суспільно-гуманітарний, філологічний, художньо-естетичний, природничо-математичний, технологічний, спортивний.

Інваріантну складову змісту середньої освіти у старшій школі становлять базові загальноосвітні предмети, обов'язкові для всіх профілів. До базових належить і предмет «Художня культура», який викладається в 10–11-х класах усіх без винятку напрямів.

Відповідно до положень Концепції профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах передбачається опанування змісту освіти на таких рівнях:

Рівень стандарту. Обсяг змісту предметів *мінімальний*, не передбачає подальшого вивчення предмета. На цьому рівні художню культуру вивчатимуть учні природничо-математичного, технологічного і спортивного напрямів (0,5 год на тиждень).

Академічний рівень. Обсяг змісту, *достатній* для подальшого вивчення предметів у вищих навчальних закладах, визначається для навчальних предметів, які є не профільними, але базовими або близькими до профільних. На академічному рівні художню культуру вивчатимуть учні 10–11-х класів суспільно-гуманітарного та філологічного напрямів (0,5 год на тиждень).

Профільний рівень. Цей рівень передбачає *поглиблений* зміст навчальних предметів та орієнтацію на майбутню професію. Курс художньої культури як профільний вивчається у класах художньо-естетичного напрямку (4 год на тиждень).

Відповідно до зазначених основних рівнів розроблено три програми курсу «Художня культура» (автори Л. М. Масол, Н. Є. Миропольська), які містяться в збірнику програм із художньо-естетичного циклу для 5–11-х класів (видавництво «Перун», 2005 р.— тільки рівень стандарту), збірнику програм для профільного навчання (харківське видавництво «Оберіг», 2009 р.) та розміщені на офіційному веб-сайті МОНМС (www.mon.gov.ua).

Згідно з авторською концепцією курсу українська художня культура опановується в 10 класі за принципом «культурно-історичних епох», що дало змогу в *часовій моделі* розкрити основні періоди її становлення у *лінійному вимірі* (давня — класична — сучасна) на основі рівнозначної уваги до кожного виду мистецтва. На відміну від попереднього року вивчення, панорама зарубіжної художньої культури в 11-му класі розгортається не за хронологією, а за принципом «культурних регіонів», прийнятих ЮНЕСКО (європейський, арабомусульманський, африканський, індійський, далекосхідний, американський), утілюючи *просторову модель*. Ідея «культурних регіонів» плідна і перспективна саме для загальноосвітньої школи, де курс художньої культури має досить оглядовий характер і мінімальне годинне забезпечення. Поєднання в курсі двох моделей — часової і просторової — має забезпечити «голографічне бачення» художнього образу світу, де різні координати орієнтування — вертикальні й горизонтальні — виступають як взаємодоповнювальні в єдиному хронотопі культури. У такий спосіб створюються передумови для взаємодоповнення знань і уявлень учнів про вітчизняну та зарубіжну культуру завдяки використанню компаративістики. Це важливий концепт загальної авторської моделі курсу.

3. ЗМІСТ І СТРУКТУРА КУРСУ ДЛЯ 11 КЛАСУ І ВАРІАТИВНІСТЬ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

У контексті профільної диференціації програми з художньої культури для 11-го класу структуровано варіативно для трьох рівнів: рівня стандарту, академічного рівня і профільного рівня.

Рівень стандарту (0,5 год на тижень). Зміст програми «Художня культура» цього рівня систематизовано *за видами мистецтва*. Чотири основні розділи охоплюють візуальне, музичне, театральне мистецтва та кіномистецтво, а останній розділ — «Простір культури і зустрічі в ньому» має узагальнювальний характер. На прикладах взірців мистецтва та творчості видатних митців репрезентується художня культура різних регіонів світу.

Так, зокрема, *мистецтво архітектури* пропонується розглядати на прикладах споруд таких загальноєвропейських стилів, як готика, бароко, класицизм, модерн, конструктивізм. Сприймання та аналіз архітектури культурних регіонів допоможе, з одного боку, ознайомити учнів зі специфікою різних культових споруд: арабомусульманських (караван-сарай, мінарет, мечеть), індійських (буддійські скельні храми), далекосхідних (пагоди), а з другого — створити в учнів

цілісне уявлення про красу та різноманітність архітектури світу. Під час вивчення цієї теми доцільно акцентувати увагу учнів на особливостях мови архітектури як виду візуального / просторового мистецтва, тобто на її основних властивостях: масштабність, пропорційність, архітектоніка, декор тощо. З цією метою варто актуалізувати знання та уявлення учнів із художньої культури, яких вони набули в 9-му класі. Методично доцільно здійснювати стилеві порівняння та узагальнення, проводити аналогії щодо розвитку цього виду мистецтва в різних регіонах світу.

Враховуючи той факт, що переважна більшість скульптурних творів присвячена образу людини, пропонується видатні досягнення *мистецтва скульптури* розкрити на прикладах епохи античності — золотого віку грецької скульптури (Мирон, Поліклет, Фідій, Пракситель, Лісіпп) та доби Відродження (насамперед на прикладі скульптурних творів Мікеланджело Буонарроті «П'єта», «Давид», «Мойсей» та ін.), адже саме в ці періоди історії культури мистецтво досягло найвищих художніх вершин в оспівуванні фізичної і духовної краси та досконалості Людини.

Видатні митці, які працювали в різних країнах Європи та інших регіонах світу, залишили неперевершену живописну спадщину, яка вражає різноманітністю стилів і жанрів. Програмою передбачено ознайомлення старшокласників із живописом Італії епохи Ренесансу (Леонардо да Вінчі, Рафаель Санті), Іспанії (Ель Греко, Дієго Веласкес, Франсіско Гойя, Сальвадор Далі), Нідерландів і Фландрії (Пітер Пауль Рубенс, Рембрандт Гарменс ван Рейн), Росії (історичний, пейзажний і портретний живопис). Оригінальність і національна самобутність притаманні декоративно-прикладному мистецтву Далекого і Близького Сходу, з яким учні ознайомляться при вивченні відповідних тем розділу. На численних зразках вони мають усвідомити такі знакові поняття східної культури, як «сувій», «каліграфія», «ієрогліф», «арабеска».

Завершує перший розділ тема «Паркова культура», де репрезентуються найвищі досягнення у цій царині на прикладі трьох типів парків — французького, англійського та японського. Європейські парки представлені такими шедеврами, як класичний палацово-парковий ансамбль Версаль у Парижі (регулярний парк) і Гайд-парк у Лондоні. Їх варто порівняти з японськими ландшафтними садами — мініатюрними моделями східної природи, що відрізняються від європейських своїми головними декоративними елементами: невимушено розкидане каміння, невисокі квітучі дерева, водойми (струмки та джерельця замість фонтанів), чайні павільйони.

Багатогранність і різножанровість *музичного мистецтва* в межах трьох навчальних годин програми пропонується розглядати на прикладах найвищих досягнень у розвитку європейської класичної музики: симфонічних жанрів (віденська класична школа); камерної музики (творчість композиторів-романтиків) і напрямів масової музичної культури (французький шансон, американський джаз, рок- і поп-музика). Завданням учителя є узагальнити знання та уявлення учнів, які вони набули впродовж вивчення музики у школі в попередні роки,